

EXECUTIVE SUMMARY

MINOR RESEARCH PROJECT (July, 2017 - July, 2019)

TITLE

Vijay Tendulkar Yanchya Natkanmadhil Hinseche Swarup

हिंसेच्या अनुषंगाने विचार करता आपणास हे प्रथम ध्यानी लागेलए की विजय तेंडुलकर हे नाव केवळ मराठी नाट्यक्षेत्रातच नव्हे; तर भारतीय नाट्यक्षेत्रातही आदराने घेतले जाते. आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचे नाटककार म्हणूनही त्यांचा नावलौकिक आहे. नवनाट्याला अनुकूल वातावरण निर्माण करण्यात त्यांच्या नाटकांचा मोठा वाटा आहे. आधुनिक मराठी नाट्यसृष्टीत नाटकांच्या रूपाने त्यांनी जो एक नवा प्रवाह आणला, तो मराठी रंगभूमीला संपन्नता देणारा आहे. समाजातील गंभीर प्रश्नांचा तळ शोधणे आणि त्या प्रश्नांची सोडवणूक करणे यात विजय तेंडुलकरांना रस आहे. तथापि प्रश्नांची उत्तरे सोडविणे हे त्यांच्या नाट्यकृतींचे ‘ध्येय’ नसते; तर परिस्थितीच्या चक्रात गुंतलेली माणसे व त्यांच्या अंतर्गताते नाट्य शोधणे हे त्यांचे ध्येय असते.

विजय तेंडुलकरांची नाटके वाचत असताना किंवा ती पहात असताना हे नेहमी जाणवत असते की, त्यांच्या नाटकांमध्ये समाजमनातला आणि माणसांच्या मनातला हिंस्त्रतेचा भाव सातत्याने आणि तीव्रतेने आलेला आहे. या हिंस्त्रतेची विविध रूपे तेंडुलकरांच्या नाटकांमधून सदैव डोकावत असतात. ही रूपे त्यांच्या नाटकांमधून त्यांनी जाणीवपूर्वक आणली नाहीत, तसे करणे त्यांच्या लेखकीय व्यक्तिमत्वात बसणे शक्य नाही. त्यांचा पूर्वाभ्यास, समाजाचे आकलन आणि सूक्ष्मनिरिक्षणशीलता यामुळे त्यांच्या नाटकांमध्ये हिंसेचे स्वरूप आढळून येते.

प्रस्तुत प्रंबंधात विजय तेंडुलकर यांनी लिहिलेल्या नाटकांचेच हिंसेच्या स्वरूपात संशोधन करणे अभिप्रेत होते. तेंडुलकरांच्या नाटकांचा अभ्यास केला असता असे जाणवते, की हिंसेची विविध रूपे त्यांच्या नाटकांमध्ये वारंवार येत राहतात. या हिंसेचे स्वरूप काय आहे? त्यांच्या नाटकांमध्ये येणारे हिंसेची बीजे त्यांच्या लेखकीय व्यक्तिमत्वात आहेत काय? याचा शोध घेण्याचा प्रयत्न या प्रकल्पात अभिप्रेत होते. तसा प्रयत्न या प्रकल्पात करण्यात आलेला आहे. त्यातून हे निर्दर्शनास आलेले आहे, की विजय तेंडुलकर त्यांच्या अनेक नाटकांमधून हिंसेचा सतत शोध घेताना दिसतात. आणि त्या प्रयत्नात यशस्वीही होताना दिसतात.

माणूस हा मूलत: हिंसक आहे. प्रत्येक माणसात ‘मी’ पणाचा, अहंपणाचा, सत्तेचा भाव असतो; आणि या सर्वांचा हिंसेशी संबंध असतो. माणसांमधील हिंसा स्वतःबोबरच कुंटुंब, समाज यांच्या विनाशाला कशी कारणीभूत होते. ही हिंसा मग शारीरिक, मानसिक, भावनिक, लैंगिक

पातळीवर कशी हुकूमत गाजवते याचे दर्शन तेंडुलकरांची नाटकं घडवितात. सखाराम बाईंडर, गिधाडे, शांतता कोर्ट चालू आहे, मित्राची गोष्ट, बेबी, घाशीराम कोतवाल इत्यादी नाटकांमधून तेंडुलकर माणूस आणि त्याच्या भवतालातील परिस्थिती यांच्यातील हिंसेचा शोध घेताना दिसतात.

विजय तेंडुलकर यांनी त्यांना मिळालेल्या नेहरू शिष्यवृत्तीच्या निमित्ताने खूप फिरले. पुस्तकांच्या आणि वर्तमानपत्रांच्या जगातून ते मुक्त होत गेले. वैचारिकदृष्ट्या ते अधिक समृद्ध होत गेले. १९४७ मधील फाळणी, जातीय दंगली हा समाजातील हिंसाचार तर त्यांनी जवळून पाहिला-अनुभवला होता. त्याचं प्रतिबिंब त्यांच्या नाट्यकृतीमधून सामूहिक हिंसेच्या स्वरूपातून पडले आहेच, पण माणसाच्या मनातला छुपा हिंसाचार तेंडुलकरांना सतत आकर्षित करीत आला आहे, व तो त्यांना आपल्या नाटकांमधून अधोरेखित केला आहे.

पारंपरिक मध्यमवर्गीय रंगभूमीला हादरे देण्याचे काम त्यांच्या नाटकांनी केले. माणसातलं देवपण आणि टोकाचं श्वापदपण पुन्या सामर्थ्यानीशी तेंडुलकरांनी रेखाटलं आहे. वास्तववादाची भक्कम बैठक त्यांच्या नाटकांना लाभलेली आहे. माणूस नावाचं बेट, अशी पाखरे येती, सखाराम बाईंडर, गिधाडे, कन्यादान, घाशीराम कोतवाल, शांतता! कोर्ट चालू आहे अशी नाटके त्यांनी लिहिली. आपल्या नाटकांमधून त्यांनी माणूस व त्याचे व्यक्तिगत आयुष्य, माणसाच्या मनाच्या तळाशी दबा धरून बसलेला हिंस्त्रपणा, वासनेचा प्रक्षोभ वास्तवतापूर्ण शैलीत आणि धाडसाने मांडला.

समाजातल्या या हिंस्त्रतेची विविध रूपे तेंडुलकरांच्या नाटकांमधून सदैव डोकावत असतात. त्यांचा पूर्वाभ्यास, समाजाचे आकलन आणि सूक्ष्म निरिक्षणशीलता यामुळे त्यांच्या नाटकांमध्ये हिंसेची विविध रूपे आढळून येतात. प्रश्न हा की, वास्तवातल्या व्यक्ती, घटना, प्रसंग साहित्यकृतीत आविष्कृत होतात; तेव्हा त्या कितपत त्या व्यक्ती, घटना प्रसंगांशी तादातम्य पावतात का? या प्रश्नाचे उत्तर ‘होय’ असेच देता येईल. कारण तेंडुलकरांनी त्यांना जी पात्रे रंगमंचावर आणावयाची होती. ती वास्तवातील होती. आणि ही पात्रे वा व्यक्तिचित्रे तेंडुलकरांनी अधिकांशाने जशीच्या तशी आणण्याचा प्रयत्न केला.

एकूणच काय तर या विषयाच्या अनुषंगाने अभ्यास करता असे म्हणता येते की विजय तेंडुलकर हे अखिल भारतीय पातळीवरील एक महत्त्वाचे नाटककार असून त्यांच्या नाटकांमधून हिंसेच्या जाणीवा पुरेशा प्रमाणात व्यक्त होतात.

THE PRINCIPAL INVESTIGATOR :

Dr. Ramesh Mahadeo Salunkhe

Assistant Professor,

Dept.Of Marathi, Devchand college, Arjunnagar Dist- kolhapur.